

EXPRESSION OF CONNOTATIVE MEANING IN GRAPHIC MEANS

Haydarov Anvar Askarovich
BSU cand.ph.sc., associate professor

Abstract. This article analyzes graphic stylistic devices and their connotational meaning in English and Uzbek languages.

Калит сўзлар: phonostylistics, connotation, stylistic devices, graphic stylistics, punctuation.

Кириш. График стилистика экспрессив воситаларнинг оғзаки нутқда интонация ва урғу орқали ифодаланган ҳиссиётларни ёзма шаклда ифодалашдан иборат. Бадиий адабиётда графостилистик воситалардан фойдаланиш муаллиф стратегиясининг имкониятларини намоиш этишдир. Инглиз адабиётида фонографик услубий воситалардан Л.Ф. Баум, Л. Кэрролл, А.А. Милн, Д. Гёрбер, Р. Дал ўзларининг классик асарларида кенг фойдаланганлар.

Асосий қисм. Рус тилшунослигида Л.И. Еремина тилда графостилистик воситалар кенг қамровли эканлигини қайд қилиб, қуйидагиларни ёзади: “Бадиий нутқда сўзлардаги унли ва ундош ҳарфларни қоидага зид равишда турли шаклларда ёзиш, бир ўринда бир тиниш белгисининг бирдан ортиқ қўллаш, шунингдек, бошқа турли ишоравий белгилардан фойдаланиш муҳим услубий аҳамиятга эгадир”. Ўзбек тилшунослигида фонографик услубий воситалар тил тадқиқотчиси Г. Яхшиеванинг номзодлик диссертациясида батафсил ёритилган.

Фонографик услубият, деб ёзади олима талаффузнинг услубий имконият ва хусусиятларини ёзма нутқда акс эттириш, йўл ва усулларини, шунингдек ёзма нутқнинг график (имловий) услубий имконият ва хусусиятларини диалектик бирликда ўрганувчи ва ўргатувчи умумий услубиятнинг бир бўлиmidир. График ўзгаришлар нафақат талаффузнинг ўзига хос хусусиятларини акс эттиради, балки урғу берилган сўзларни таъкидлаб, таъкиднинг интенсивлигини ифодалаш учун ҳам ишлатилади. Соф график воситаларга матн бўлақларини абзац билан ёзиш, ҳарфларни бош ва кичик ёзиш, турли катталиқда ёзилган ҳарфларни ишлатиш, айрим сўз ва матн

бўлақларини курсив билан ёзиш, шеърятда шеър қаторларини поғоналаб ёзиш, шеър қаторларидан бирини тушириб қолдириш, унинг ўрнида қатор нуқталар ёзиш, матнда турли тиниш белгиларидан услубий мақсадда фойдаланиш киради.

Энди ушбу график воситаларнинг айримлари ҳақида фикр юритамиз. График стилистик воситалардан энг самаралиси сўзларни курсив билан ёзишдир. Кўпинча эпиграф, прозаик асарлар, цитата, бошқа тиллардан ўзлашган сўзлар, бадий асарларнинг номи курсив билан ёзилади ва у ўша сўзларни алоҳида муҳим аҳамият касб этишини кўрсатади. Асарларда инглиз тили ёрдамчи сўзлари, ёрдамчи феъллар, олмошлар кўпинча курсив билан ёзилади. Масалан:

-“Bella!”

-“Yes. Master John”

-“Do let’s have tea, under the oak tree when they came; I *know*, they’d like it best.

Ушбу соҳада фикр юритилганда албатта поэтизмларга ҳам эътибор қаратиш лозим. “Бадий нутқда айрим поэтизмларнинг ёзилиши турли график шаклларда ифодаланиши мумкин. Поэтизм бадий матнда ҳар қандай ном эмас, балки ижодкор бадий ниятини ёритишга хизмат қилган номдир.

График воситалар асосан пунктуацияда ифодаланади. Пунктуация муаллиф ва сўзловчи орасидаги муносабатни ифодалашда ишлатилади ҳамда эмотив характерни кўрсатади. Пунктуация нутқнинг ритмик-мелодик жиҳатдан ёритади. Тиниш белгиларининг услубий хусусиятлари ҳақида айрим маълумотлар К. Назаров томонидан қайд қилинган. Жумладан, бир хил тиниш белгиларининг кетма-кет бир ўринда қўш қўлланиши гап мазмунига қўшимча янги мазмун юклашини кўрсатади.

Сўроқ ва ундов белгилари асосан гап охирида қўйилиб, муҳим услубий вазифа бажаради. Буни қуйидаги мисолда яққол кўриш мумкин:

George: (savagely) That’s good! Oh, yes! And what about you?

Ruth: (off her balance) What about me?

График воситаларни ифодалашда тиренинг ҳам аҳамияти катта, у эмоционал жиҳатдан паузани ифодалашда ишлатилади. Эмоционал пауза баъзан кўп нуқта орқали ҳам ифодаланиши мумкин:

Масалан: You’d try, I know you’d try. Perhaps ... But he had no idea himself how that sentence was supported to finish. (G. Greene. The Heart of the Matter).

Шеърый мисраларни поғоналаб ёзиш паузали ҳолатни юзага келтиради, бунда поғоналаб ёзилган шеърый мисралар вергул билан ажратилади. Ўзбек шеърятда хассос шоир Ҳамид Олимжоннинг “Бахтлар водийси” шеъри шундай поғоналаб ёзилган мисралар билан бошланади. Бунда шоир ўз ғоясини теран англатиш, ўқувчининг кўз ўнгида мадҳ этилаётган образни тўлиқ гавдалантириш учун кўпинча интонация ва ритмик поғоналар танлайди.

Кўм-кўк,

кўм-кўк,

кўм-кўк

Кўклам куёшидан кўкарган қирлар

Пўлат яғрипларни кўтарган ерлар

кўм-кўк! (Ҳ. Олимжон)

Кўринадики, шеър мисраларини поғоналаб ёзиш орқали шоир ўқувчининг юрагини ўз руҳига мослаштириб, мафтун этади.

График услубий воситалардан яна бири абзацдир.

-“Матни ўқиш пайтида ҳар бир абзац узоқ пауза билан ажратилади. Ана шу ажратувчи пауза олдинги абзацдаги фикрга қандайдир яқун ясайди ва янги абзацга ўтишга тайёрлайди. Ҳар бир абзац услубий-матний вазифа бажаради. Нимага урғу берилмаётганликни, далилларни умумлаштиради ёки алоҳида гуруҳларга ажратишга ёрдам беради.” -деб ёзади Э. Қиличев.

Масалан:

-“Darling, what is it? Has he insulted you again?”

График услубий воситалардан яна бири сўзларни бош ҳарф билан ёзишдир. Бутун бошли сўзлар бош ҳарфда ёзилиши мумкин ва улар алоҳида эмоция ёки баланд товушда ўқилади.

Масалан: And there was dead silence

Till at last came the whisper “I didn’t kill Henry. NO, NO! Henry surely you cannot blame me. I loved you dearest. (D.H. Laurence. “The Lovely Lady”)

Ўзбек тилининг турли жанрларида ҳам ёзилган асарларда ҳам график услубий воситаларидан бири бўлган бош (катта) ҳарфлар билан ёзилган турли сўз ва иборалар учрайди. Улар, асосан тасвирга китобхон диққатини тортиш, турли ҳис-ҳаяжонларни ўйғотиш учун хизмат қилади.

Хулоса. Шундай қилиб, график ўзгаришлар нафақат талаффузнинг ўзига хос хусусиятларини акс эттиради, балки урғу берилган сўзларни таъкидлаш, таъкиднинг интенсивлигини ифодалаш учун ишлатилади. График воситалар сўзларни курсив билан ёзилиши, сўзларни бош ҳарфлар билан атайлаб ёзилиши, асосий эътибор қаратилган нутқ парчасини кўштирноққа олиб ёзилиши, қавсга олиш, вергул, сўроқ белгиси ёки ундов белгисини қўйиш, чизикча билан сўзларни ёзиш муҳим услубий вазифа бажаради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Biggs N.L. The Roots of Combinatorics// Historia Mathematica 6, 1979, – 109-136 pp.
2. Nilufar Ulmasovna Ochilova, Mehrinigor Bahodirovna Ahmedova. Reflections on Horse in Uzbek Prose.- Theoretical and Applied Science, 10 issue, 2019. - p. 86-88.

3. D. The Z. Rajabov¹, T. A. Rajabov², M. M. Rakhimov². Transferring of Meaning in the Modern Uzbek Poetry: Metaphors and Synecdoche. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Special Issue on Modern Trends in Scientific Research and Development, Case of Asia Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470
4. Rakhimov Muzaffar Muradovich. Methods in cognitive linguistics. International Journal on Integrated Education. Volume 3, Issue II, Feb 2020, pp. 34-36
5. GAFUROVNA, Ruzimurodova Zarifa. Translation Theory: Object of Research and Methods of Analysis. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, [S.l.], v. 24, n. 2, p. 35-40, jan. 2021. ISSN 2509-0119.
6. Usmonova M. A, THE SIGNIFICANCE OF THE STYLISTIC DEVICES IN LITERARY WORKS (NOAH GORDON'S "THE PHYSICIAN") , International Engineering Journal For Research & Development: Vol. 5 No. 7 (2020): VOLUME 5 ISSUE 7 <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/TDKHJ>